

MÜDÂFAA

(مدافعة)

Ahmed Midhat Efendi'nin

(ö. 1912)

Türkiye'deki misyoner faaliyetlerine karşı reddiye mahiyetindeki eseri.

Önce *Tercümân-ı Hakikat* gazetesinde tefrika edilen eser (6 Haziran – 8 Ağustos 1299; 14 Eylül 1299 – 17 Mart 1300) küçük boyutta üç ciltten oluşmaktadır (İstanbul 1300-1302). İlk cildin başlığı altında, "Ehl-i İslâm'ı Nasrâniyet'e davet edenlere karşı kaleme alınmıştır" ibaresi yer almaktadır. Ahmed Midhat Efendi eserinin mukaddimesinde, Osmanlı Devleti'nin kendi ülkesindeki hıristiyanların dinî hayatını güvence altına aldığı, hatta misyonerlik faaliyetlerine bile göz yumduğu halde misyonerlerin bu hoşgörüyü suistimal edip İslâmiyet aleyhinde neşriyatta bulduklarını, özellikle ailelere ve kadınlara nüfuz etmeye çalıştıklarını, *Gıdâü'l-mülâhazât, Kitâb-ı Mizânü'l-Hak, İstidlâlât, Dürer-i Münciyye-i Mesîhiyye, Te'sîsât-ı Mesîhiyye* gibi İslâm aleyhinde Türkçe kitaplar yayımladıklarını belirterek bâtil ve yersiz iddialarına karşı bu müdafaayı kaleme almak mecburiyetinde kaldığını söyler. Başlangıçta tek cilt olarak düşünülen eserin ilk bahislerinin *Tercümân-ı Hakikat*'te yayımlanmasının arkasından karşılaştığı çeşitli itirazlar üzerine diğer ciltlerin de yazılması gerekmiştir. Ahmed Midhat Efendi bu itirazlardan "hakâret-i bi-edebâne" olanlara cevap vermeye lüzum görmemiş, ancak Avedis Efendi'nin âdâba uygun bulunduğu mülâhazalarını önce gazetesinde, daha sonra eserin II. cildinde yayımlamış ve bunlara cevap vermiştir.

Kitabında yer yer Avrupa'nın ilim ve teknik alanlarında ilerlemiş olduğunu, Osmanlılar'ın da Avrupalılaşıma yoluna girdiklerini vurgulayan Ahmed Midhat Efendi kendisinin bu eseriyle Hıristiyanlığa sataşma niyetinde olmadığını, bu sebeple kilise aleyhindeki Batı yayınlarına rağbet etmediğini, kaynaklarının İnciller'den, kilise neşriyatından, güvenilir hıristiyan müelliflerin eserlerinden ve ansiklopedilerden ibaret olduğunu ifade eder. *Müdâfaa*'da sık sık geçen Fransızca yahut Fransızca'ya çevrilmiş eserlerin başlıcaları şunlardır: Kaneto'nun *Umumi Tarih*'i, Michaud'nun *Evrensel Biyografisi*, Gibbons'un *Hıristiyanlık Tarihi*, Voltaire'in *Felsefe Sözlüğü* ve Hıristiyanlığın muteber eserleri arasında saydığı *Konversasyon ve Kâ-mûs-ı Ulûm-ı Felsefiyye*.

Müdâfaa'nın ilk cildinde Ahmed Midhat Efendi uzunca bir bölümü münazara ve münakaşa usulünde dikkate aldığı esaslara ayırmıştır. Ardından Filistin'in tarihî durumu ve buradaki inanç toplulukları hakkında bilgi veren müellif, Hz. İsa'nın zuhuru ve yaşayışı ile kilise yayınlarında uzun uzun anlatılan havâriilerin hayat hikâyelerinin tarihî gerçeklere uymadığını, çelişkilerle dolu olduğunu, Hıristiyanlığın kılıç kuvvetiyle değil kelâm kuvvetiyle yayıldığı iddialarının da doğru olmayıp Hıristiyanlık uğruna pek çok savaşın yapıldığını belirterek Haçlı seferleri sırasındaki zulümleri anlatır. Hz. İsa'dan belirli bir söz nakledilmediğini, bu sebeple İnciller'in güvenilir metinler sayılmadığını, bunların çok sonraları kaleme alındığını ve aralarında da çelişkiler bulunduğunu ileri sürer.

Müdâfaa'nın II. cildinde, eserinin bu kadar itiraza uğramasının hıristiyanların kendi yayınlarını delil olarak göstermesinden kaynaklandığını söyleyen Ahmed Midhat Efendi itirazları sıralayarak her bahsi kendi cevaplarını eklemek suretiyle tamamlar. Alt başlığı "Hıristiyanlığın Mâzisi, Hali, İstikbali" olan *Müdâfaa*'nın III. cildini yazar, kendisine gönderildiğini söylediği Fransızca imzasız bir mektup üzerine yazdığını ifade eder. Bu mektupta Chateaubriand delil gösterilerek Hıristiyanlığın ve özellikle Katolikliğin insanlık için kıyame-

te kadar devam edecek ilâhî, ahlâkî ve siyasi bir nizam olduğu iddia edilmiştir. Bu sebeple III. ciltte Ahmed Midhat Efendi, Chateaubriand'ın *Le génie de Christianisme* adlı eserini ele alarak Nasrâniyet'in kânûn-ı ilâhî, kânûn-ı ahlâkî ve siyasetle olan ilişkilerini üç bölüm altında inceler.

Romanlarında ve diğer eserlerinde hiçbir zaman mutaassıp bir müslüman tavır takınmamış olan Ahmed Midhat Efendi'nin *Müdâfaa* ile beraber reddiye mahiyetindeki bazı eserlerinin yayımının 1883-1900 yılları arasında yoğunlaşmış olması dikkati çekmektedir. Onun endişesi bazı Osmanlı gençlerinin Avrupa'daki dinsizlik akımlarına kapılması ihtimalidir. Nitekim bu yıllarda Ahmed Midhat Efendi, kabiliyetli ve vatanperver bir Osmanlı subayı olarak takdir ettiği Beşir Fuad'ı tanımış, onun pozitivist ve materyalist fikirlerle inanç kaybına uğradığına ve intiharına şahit olmuştur. Böylece misyoner propagandalarıyla İslâmiyet'ten uzaklaşan birtakım gençlerin varlığını farketmiştir (Okay, s. 268-277). Nitekim eserde bunun açık ifadeleri göze çarpmaktadır (II, 507-508; III, 566). *Müdâfaa*, gerek dönemin şartlarında dayandığı kaynaklara hâkimiyeti gerekse her seviyede okuyucunun kolayca anlayabileceği bir dille kaleme alınmış olması sebebiyle diğer reddiyelere göre daha çok ilgi görmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Midhat, *Müdâfaa*, İstanbul 1300-1302, I-III; M. Orhan Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi*, Ankara 1975, tür.yer.; Mehmet Aydın, *Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, Konya 1989, s. 105-107; Sema Ermiş, *Ahmed Midhat Efendi'nin Nizâ-ı İlm ü Din Eserinde Din Bilim İlişkisi* (yüksek lisans tezi, 2004), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.13-15.

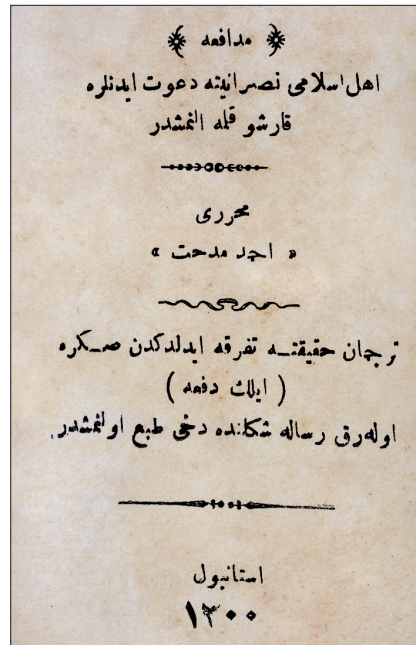
M. ORHAN OKAY

MÜDÂHENE

(المداهنة)

Çıkar sağlama veya hoş görünme amacına yönelik söz ve davranış anlamında ahlâk terimi.

Sözlüklerde "yumuşaklık, uyumluluk; yapmacık tavır, olduğundan başka türlü görünme" gibi mânalara gelen *müdâhene* kelimesinin "yağ" anlamındaki *düh*nden türediği, yağın nesnelere yumuşatması gibi bazı söz ve davranışların insanları yumuşatmasından, tepkilerini önlemesinden ve onları memnun etmesinden dolayı bu tür davranışlara mecaz yoluyla *müdâhene*

Ahmed Midhat'ın *Müdâfaa* adlı eserinin iç kapak sayfası

dendiği, daha sonra bunun örfte hakikat mânasında kullanılmaya başlandığı belirtilmektedir. Buna göre Türkçe'deki karşılığı "yağcılık" olan müdâhene insanların birine yaranmak, basit menfaatler elde etmek gibi gayri ahlâkî sebeplerle ona karşı aslında içlerinde sakladıkları gerçek niyetleriyle çelişen ve ikiyüzlülüğü ifade eden bir terim haline gelmiştir (*Lisânü'l-ʿArab*, "dhn" md.; *Tâcû'l-ʿarûs*, "dhn" md.; *Kâmus Tercümesi*, IV, 620; Ahmed Rifat, s. 321-322). İbn Ebü'd-Dünyâ'nın tanımına göre müdâhene, bir kimsenin başkalarıyla ilişkilerinde güzel gördüğü davranış biçimlerini ortaya koyarken karşı tarafın hoşuna gitmek için bu davranışlara Allah'ın hoşlanmayacağı söz ve hareketler katmasıdır (İbn Balabân, II, 190). Seyyid Şerîf el-Cür-cânî ise müdâheneyi, "bir kimsenin, kötülüğü görüp de önlemeye gücü yettiği halde kötüden veya başka birinden çekindiğinden ya da dinî duyarsızlığından dolayı kötülüğü engellememesi" şeklinde nisbeten farklı bir şekilde tanımlamıştır (*et-Taʿrifât*, "el-müdâhene" md.). Bu tanımlara göre müdâhene kavramında, "temel inanç ve ilkelerden ödün vercede derecede sahte davranışlar sergileme" anlamının da bulunduğu ve bundan dolayı haram kılındığı anlaşılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de ve sahih hadislerde müdâhene kelimesi geçmemektedir. Kalem sûresindeki bir âyette (68/9) aynı kökten gelen iki fiile müdâhene anlamı verilmiştir. Nitekim Elmalılı Muhammed Hamdi, Hz. Peygamber'e hitap sadedindeki bu âyeti, "Onlar arzu ettiler ki müdâhene etsen, o vakit müdâhene edeceklerdi" diye çevirmiştir (*Hak Dini*, VIII, 5252). Diğer tefsirlerde de bu yönde yorumlar bulunmaktadır (meselâ bk. Taberî, XXIX, 21-22; Kurtubî, XVIII, 231-232). Ayrıca müslümanların dinî inanç ve değerlerinde sebat etmelerini, bu hususta tâviz vermelerini emreden, riya ve dalkavukluğu yasaklayan âyet ve hadisler dolaylı biçimde müdâheneyi yasaklamaktadır. Kaynaklarda müdâhene ile "müdârâ" kavramları arasındaki farklılığa dikkat çekilerek müdâhenenin, "bir kimsenin veya zümrenin şerrinden korunmak için dinî ilkelere ters düşmeden ona karşı hoşgörülü davranma" anlamına gelen müdârâdan farklı olduğu, müdârânın meşrû, müdâhenenin haram kılındığı belirtilmektedir. Nitekim İbn Hibbân'ın *Ravzâtü'l-ʿuqalâʿ ve nüzhetü'l-fużalâʿ* adlı eserinin konuyla ilgili bölümü "İnsanlara Müdârâ Etme ve Müdâheneden Sakınma" başlığını taşır. İbn Hibbân burada akıllı insanın birlikte yaşamak zo-

runda olduğu kişilere müdârâ etmesi, ancak müdâheneye kalkışmaması gerektiğini hatırlattıktan sonra müdârânın sadaka değeri taşıdığını, müdâhenenin ise kişiyi günaha sokan bir davranış olduğunu kaydetmektedir. Gazzâlî de bu iki kavramın farkını, daha ziyade kişinin birine karşı yumuşaklık gösterip onu idare etmeye çalışmasının arkasındaki niyette görmüştür. Buna göre eğer birine karşı dinin selâmeti için veya o kişinin halini düzeltmesini sağlamak ümidiyle yumuşak ve hoşgörülü davranılırsa bunun müdârâ, çıkar sağlamak, arzularını tatmin etmek, mevkiini korumak gibi bencil düşüncelerle aynı davranışlar ortaya konursa bunun da müdâhene olacağını belirtmiştir (*İhyâʿ*, II, 182; Şehâbeddin es-Sühreverdî'nin aynı nitelikteki tanımları için bk. *ʿAvârifü'l-maʿârif*, V, 213). Bu sebeple Gazzâlî, *İhyâʿü ʿulûmü'd-dîn*'de (I, 23) müdâheneyi kötü fiillerin kalpteki kaynağı olan kötü huylar ve erdemsizlikler arasında zikretmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "dhn" md.; *et-Taʿrifât*, "el-müdâhene" md.; *Tâcû'l-ʿarûs*, "dhn" md.; *Kâmus Tercümesi*, IV, 620; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Müdârâtü'n-nâs* (nşr. M. Hayr Ramazan Yûsuf), Beyrut 1418/1998, neşreden giriş, s. 13-14; Taberî, *Câmiʿu'l-beşân*, XXIX, 21-22; İbn Hibbân, *Ravzâtü'l-ʿuqalâʿ ve nüzhetü'l-fużalâʿ* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd v.dğr.), Beyrut 1397/1977, s. 70-73; Gazzâlî, *İhyâʿ* (Beyrut), I, 23; II, 182; Şehâbeddin es-Sühreverdî, *ʿAvârifü'l-maʿârif* (Gazzâlî, *İhyâʿ* [Beyrut] içinde), V, 213; Kurtubî, *el-Câmiʿ*, XVIII, 231-232; İbn Balabân, *el-lhsân fi takribi Şahihi İbn Hibbân* (nşr. Şuayb el-Arnaût), Beyrut 1406/1986, II, 190; Ahmed Rifat, *Tasvîr-i Ahlâk*, İstanbul 1305, s. 321-322; Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 5252.

MUSTAFA ÇAĞRICI

MÜDÂRÂ

(المدارى)

Bir kimsenin şerrinden korktuğu birine karşı aşırıya kaçmadan iltifat etmesi, insanlarla iyi geçinmeye çalışması anlamında ahlâk terimi.

Sözlükte "kandırmak, aldatmak" anlamındaki **dery** kökünden türeyen **müdârâ** kelimesi "hoşgörülü olma, insanlarla iyi geçinme" mânasına gelir. Terim olarak taşkın hareketleriyle huzursuzluğa yol açmasından endişe edilen veya aşırı alingan olan kişilere karşı nazik davranarak kötülüğünü önlemeyi yahut gönlünü almayı amaçlayan davranışları ifade eder (*Lisânü'l-ʿArab*, "dry" md.; *Tâcû'l-ʿarûs*, "dry" md.; İbn Hacer, XXII, 330; Ahmed Rifat, s. 320-321). İbn Battâl el-Kurtubî, müdârânın

asıl hedefinin ülfet olduğunu ve farklı karakterdeki insanlara karakterlerine uygun biçimde davranmayı gerektirdiğini belirtir (*Şerhu Şahihi'l-Buhârî*, VII, 294-295). İbn Hacer el-Askalânî de müdârâyı "bilgisiz kişiyi eğitmek, günahkârı kötü fiilinden vazgeçirmek gibi faaliyetlerde bulunurken muhabata karşı yumuşak davranmak" şeklinde tanımlamıştır (*Fethü'l-bârî*, XXII, 330). Kaynaklarda, müdârânın bir zararın önlenmesi veya bir hayrın gerçekleşmesi gibi Allah rızasına uygun amaçlara dayandığına dikkat çekilerek böyle bir gaye taşımayan, çıkar sağlama ve mevki kazanma gibi sebeplerle insanlara karşı hoş görünmeye "müdâhene" denildiği ve bunun haram olduğu belirtilmektedir (bk. MÜDÂHENE).

Müdârâ kelimesi Kur'an-ı Kerim'de geçmemekte, bazı hadis mecmualarında Hz. Peygamber'in konuyla ilgili tavsiyeleri yer almaktadır. Buhârî, "İnsanlara Müdârâ" başlıklı babda ("Edeb", 82) içinde müdârâ kelimesi geçmemekle birlikte konuya dair olan hadislere yer vermiş, ayrıca aşıptan Ebü'd-Derdâ'nın muhtemelen müşriklerin ve münafıkların ileri gelenlerini kast ederek söylediği, "Biz bazı kimselere karşı içimiz öfke dolu olduğu halde güler yüzlü olmaya çalışırdık" anlamındaki sözünü nakletmiştir. Burada geçen bir hadise göre Resûlullah kendisini ziyaret etmek isteyen bir kimsenin giyabında, "O adam kabilesi içinde çok kötü biridir ama bırak gelsin" demiş, adam huzuruna geldiğinde onu sıcak karşılamış, daha sonra bu tutumunun sebebini soran Hz. Aîşe'ye, onu kendi huzurunda yüz bulamamış insan durumuna düşürüp kıyamet gününde Allah'ın huzurunda daha da kötü bir hale gelmesini istemediği için böyle davrandığını söylemiştir. Bu hadis müdârânın meşrû ve mendup olduğuna dair en önemli delil sayılmaktadır. Yine hadis mecmualarında "Resûlullah'ın, kadınların psikolojik özellikleri dikkate alınarak onlara karşı nazik davranılması yönündeki öğütleri yer almaktadır (Dârimî, "Nikâh", 35; Buhârî, "Nikâh", 79; Tirmizî, "Talâk", 12).

Bazı kaynaklarda Hz. Peygamber'in, "Farz namazla emrolduğum gibi insanlara müdârâ etmekle de emrolundum" dediği (Şîrûye b. Şehredâr ed-Deylemî, I, 76), aklın başta gelen gereğinin Allah'a imandan sonra insanlara müdârâ etmek olduğunu söylediği (Beyhakî, VI, 343), insanlara müdârâ etmenin sadaka yerine geçeceğini belirttiği (*a.g.e.*, VI, 344) yönünde yer alan rivayetlerin sıhhati şüpheli kabul edilmişse de (Aclûnî, I, 228, 507-